

SOTSIAL IQTIDORNING AMALIY O‘RGANISH METODIKALARI TAHLILI

Ibragimov Muhammadrasul Abdimo‘min o‘g‘li

O‘zbekiston Milliy Universiteti

m.ibrogimov@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada sotsial iqtidor va uning tarkibiy xususiyatlarini o‘rganishda foydalaniladigan zamonaviy psixodiagnostik metodikalarning ilmiy-nazariy tahlilini amalga oshirilgan. Tahlilda bir qator metodikalarning xususiyatlari qisqacha yoritilgan. Sotsial iqtidor diagnostikasidagi metodiklar toiflangan. Sotsial iqtidorni bir necha yo‘nalishdagi metodikalar bilan diagnostika qilish mumkinligini izohlagan. Maqolada sotsial iqtidorni sotsial va emotsional intellektni o‘rganish metodikalari bilan bog‘liq o‘rganish mumkinligi tavsiflagan.

Kalit so‘zlar: *iqtidor, sotsial iqtidor, emotsional intellekt, sotsial intellekt, sotsial iqtidor xususiyatlari, psixologik so‘rovnoma.*

ABSTRACT

The article provides a scientific and theoretical analysis of modern psychodiagnostic methods used in the study of social ability and its structural features. The analysis briefly describes the features of a number of methodologies. Methods in the diagnosis of social aptitude are classified. He explained that social talent can be diagnosed in several ways. The article describes the possibility of studying social ability in relation to the methods of studying social and emotional intelligence.

Keywords: *talent, social talent, emotional intelligence, social intelligence, features of social talent, psychological survey.*

Sotsial iqtidor jahon psixologiyasi va vatanimiz psixologlar tomonida yuqori qiziqish bilan o‘rganib kelinayotgan muammolardan sanaladi [4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12]. Sotsial iqtidorni o‘rganishni insondagi sotsial intellekt va uning darajasini aniqlashga qaratilgan metodikalarning ildizi E.Torndayk va T.Xantning ilmiy izlanishlari bilan bog‘liq. T.Xantinning 1928 yilda “Insonlar bilan ishlay olish qobiliyatlarini o‘rganish” test ishlab sotsial iqtidorni o‘lchash bo‘yicha ilk qadamdir. Test oltita shkaladan iborat edi: «Ijtimoiy vaziyatlarda hukmlar», «Nomlar va chehralarni eslab qolish», «Yuz ifodasi orqali ichki holatni aniqlash», «Inson xulq-atvorini kuzatish» (xulq-atvor motivlarini aniqlashga qaratilgan), «Sotsial ma’lumot»,

«Bildirilgan jumlar orqali ichki holatni aniqlash». Ushbu yo‘nalishdagi ikkinchi metodika Dj. Gilford faoliyatiga mansubdir [9, 10]. Uning sotsial intellekt testi 4 ta subtestdan iborat bo‘lib ular quyidagicha:

- 1-subtest. «Yakunlangan tarix».
- 2- subtest.«Ekspressiya guruhleri» subtesti.
- 3- subtest.«Verbal ekspressiyasi» subtesti.
- 4- subtest. «To‘ldirilgan hikoya» subtesti.

Bolalarda sotsial iqtidorning ma’lum xususiyatlarini aniqlashda “Bolalar appersepsiyasi testi” metodikasi ham muvaffaqiyatli foydalaniladi. Ushbu metodika Ego-psixologiya soxasi mutaxassislari, psixoanalitiklar L.Bellak va S.Belleklardir. Mazkur metodika 3-10 yosh oralig‘idagi bolalar uchun shakllantirilgan [13].

“Bolalar appersepsiyasi testi” har xil hayvonlar aks ettirilgan 10 rasmdan iborat ikkita to‘plam hamda inson shakllaridan iborat bitta to‘plamdan iborat. Sinaluvchidan rasmlarga qarab ularni izohlashlari, hikoyalar tuzishlari, birga o‘ynashlari so‘raladi. Metodika quyidagi jihatlarni o‘rganishga va quyidagi holatlarda foydalaniladi:

1. Bolaning o‘z aka-ukasi va opa-singli bilan o‘zaro munosabatlari va raqobatidagi muammolarni aniqlashda.
2. Shaxslararo munosabatlar dinamikasi.
3. Bolaning moslashuvchanlik imkoniyatlari.
4. Bolaning motivasion-ehtiyoj sohasini xususiyatlarini o‘rganish.

Sotsial intellektni aniqlashdagi shunday metodikalarga borki, ular psixologik komponentning o‘zidan ko‘ra ayrim xususiyatlarini o‘rganadi. F.Rozensveygning bolalar uchun ishlab chiqilgan “Frustrasion testi”ning L.A.Yasyukova modifikatsiyasi varianti [13] ni, Sotsial intellektning adaptatsiya xususiyatini o‘rganishda K.Rodjers i R.Daymond tomonidan ishlab chiqilgan va T. V. Snegireva tomonidan moslashtirilgan sotsial-psixologik moslashuvchanlik shkalasi (SPM shkalasi) ushbu yo‘nalishdagi metodikalar sanaladi.

Sotsial iqtidorni o‘rganishda va tahlil qilishda mazkur iqtidor turining tarkibiy xususiyati hisoblanmish emotsional intellektni o‘rganish bo‘yicha ham psixometrik metodikalar ishlab chiqilgan. Quyida shunday metodikalarning bir nechtasiga qisqacha to‘xtalib o‘tamiz.

Emotsional intellektni psixometrik o‘rganish bo‘yicha metodikalarni mazmuniy-shakliy jihatdan quyidagi shakllarga ajratish mumkin [8]:

1. Vazifalarni yechishga qaratilgan metodikalar.
2. O‘zini baholash va o‘z-o‘zini hisobotga asoslangan metodikalar.
3. Proektiv metodikalar.

Birinchi guruhga quyidagi metodkilarani kiritish mumkin:

1. Mayer-Salovey-Karuzo testi (MSCEITV2.0 (MayerSalovey-CarusoEmotionalIntelligenceTest)). 2002 yilda ishlab chiqilgan bo‘lib, to‘rt omilni: emotsiya identifikatsiyasi, tafakkur mahsuldorligini oshirish, o‘rganishga qaratilgan [2].

2. LEAS (Level of Emotional Awareness). Turli xil emotsiyalarni anglay olishni o‘rganishga qaratilgan. Testda ochiq vazifalar berilib, oldindan javob tariqasida 20 ta holat varianti taklif qilinadi. Ushbu metodika orqali emotsiyalarning aniqlashning 6 ta darajasi aniqlanadi.

3. EARS (Emotional Accuracy Research Scale). Shaxslararo munosabatlarda emotsiyalarni aniqlashga qaratilgan. Har biri uchta hikoya va o‘n ikkita yakundan iborat sakkizta ssenariydan iborat. Sinaluvchi hikoyalardagi personajlarning his qilayotgan ehtimoliy emotsiyani tanlashlari kerak.

4. TIEFBA (Test de Inteligencia Emocional de la Fundación Botín). Ispaniyalik mutaxassilar tomonidan 2017 yilda ishlab chiqilgan [2]. Mazkur metodikaning o‘smirlar va bolalar uchun ishlab chiqilgan ikki xil varianti mavjud. Testda 12 ta holat beriladi. Har bir holatda sinaluvchidan shu holatda aks ettirilgan personajlarning emotsiyalarini tasvirlashlari kerak.

5. N.Xoll emotsional intellektni o‘rganish so‘rovnomasidir (N. Hall Emotional Intelligence Self-Evaluation). So‘rovnoma 5 ta shkala va 30 ta tasdiqdan iborat. Metodika bizning mahalliy muhitimizda ham moslashtirilgan holda keng ko‘lamda foydalanilmoqda.

6. Emotsional intellektni psixometrik o‘rganishga qaratilgan metodikalardan yana biri R.Bar-On tomonidan ishlab chiqilgan zamonaviy metodikalardan biri bo‘lgan «EQ-i» (BarOn Emotional Quotient Inventory) so‘rovnomasidir [1].

7. O‘z-o‘zini baholash metodikalari guruhiga kiruvchi emotsional intellektni psixometrik o‘rganishga qaratilgan zamonaviy metodikalardan yana biriga “Treyt emotsionalni o‘rganish so‘rovnomasi”(TEIQue)ni kiiritish mumkin. Ushbu metodika 30 ta tasdiqdan iborat bo‘lib, 7 ballik shkalada baholanadi [3].

Yuqorida ko‘rsatilgan metodikalar sotsial iqtidorini o‘rganishda juda muhim metodikalar sanalib, sotsial iqtidorning xos xususiyatlarini aniqlash orqali zaruriy psixometrik natijalarni olish hamda sotsial iqtidorning yaxlit strukturasi shakllantirishga yordamchi beruvchi muhim vositalar bo‘lib xizmat qiladi. O‘z navbatida ushbu metodikalarning o‘zbek etnomadaniy muhiti moslashtirilgan variantlarini shakllantirish vatanimiz olimlari oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Bar-On R. Emotional Quotient Inventory: a measure of emotional intelligence. NY: Multi-Health Systems, Inc. 2008. 36 p.
2. Fernández-Berrocal P. et al. La relación del Test de Inteligencia Emocional de la Fundación Botín (TIEFBA) con el ajuste personal y escolar de adolescentes españoles [Elektronnyi resurs]. Revista de Psicodidáctica, 2018. Vol. 23, no. 1, pp. 1—8. doi:10.1016/j.psicod.2017.07.001.
3. Ibragimovich R. A. Adaptation of the thirteen factor version of cattell’s personality questionnaire //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2018. – T. 6. – №. 6.
4. Ibragimovich R. A. Measurement of personality type and its features //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2020. – T. 8. – №. 6.
5. Karle K.N. et al. Neurobiological correlates of Emotional Intelligence in voice and face perception networks. Social and Affective Neuroscience, 2018. Vol. 13, no. 2, pp. 233—244.
6. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D. R. MSCEIT — Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test [Elektronnyi resurs]. Toronto: Multi-Health Systems, Inc. 2002. 14 p. URL: <https://humancapitaltalent.co.za/wp-content/uploads/2018/11/MSCEIT-Personal-Summary-Report.pdf> (Accessed 29.10.2019).
7. Nazarov A. S. et al. Қарор қабул қилиш бошқарув фаолиятининг психологик мезони сифатида //Молодой ученый. – 2020. – №. 11. – С. 280-282.
8. Nazarov A. S. Psychological analysis of levels of administration of management decisions //Вопросы экономики и управления. – 2020. – №. 3. – С. 1-5.
9. Nazarov A. S. Psychological foundations of managerial decision-making //Молодой ученый. – 2021. – №. 3. – С. 46-48.
10. Rasulov A. The status of implementation of methodology of personal psychodiagnostics in psychological research in Uzbekistan //Academicia: an international multidisciplinary research journal.– 2021. – T. 11.– №. 2.– С. 600-605.
11. Rasulov A., Ibragimov M. The Skills of Students of Psychology in Working with Psycho-Diagnostic Methods // RA JOURNAL OF APPLIED RESEARCH. - T-2021. – T.2.- № 7. С 2861-2867.
12. Ибрагимов М. Социал иқтидор структуравий хусусиятларининг психологияда ўрганилиш эволюцияси// “Ҳарбий хизматчиларни хизмат фаолиятига тайёрлашда психологиянинг ўрни”. Республика илмий-амалий

- конференция илмий мақолалар тўплами. –2021. Самарқанд: ЎР МВ МҲО, - С 181-185.
13. Иқтидорли болалар диагностикасига доир хорижий тажрибалар // “Глобаллашув жараёнида Ўзбекистонда психология фанининг ривожланиш истиқболлари: назария ва амалиёт” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференция. – 2020. – С 256-258.
14. Кочетова Ю.А., Климакова М.В. Методы диагностики эмоционального интеллекта [Электронный ресурс] // Современная зарубежная психология. 2019. Т. 8. № 4. С. 106—114.
15. Михайлова Е.С. Социальный интеллект: концепции, модели, диагностика. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2007. – 266 с.
16. Михайлова Е.С. Тест Гилфорда. Диагностика социального интеллекта: методическое руководство. – СПб.: ИМАТОН, 2018. – 56 с.
17. Мухамедова Д. Ибрагимов М. Общая характеристика методик психодиагностики социальной одарённости // Вестник интегративной психологии. – 2021. №. 23. – С. 136-140.
18. Назаров А. Scientific and methodological foundations of the influence of the social and psychological properties of the manager on managerial decisions //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 4/S. – С. 523-532.
19. Назаров А. Научно-методические основы влияния социально-психологических свойств руководителя на управленческие решения//Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 4/S. – С. 523-532.
20. Назаров А. Психологические особенности руководителей, влияющие на принятие управленческих решений //Молодой ученый. – 2019. – №. 44. – С. 298-300.
21. Назаров А. С. Adoption of management decisions as the main function of the modern manager //Проблемы современной экономики. – 2020. – С. 7-12.
22. Назаров А. С. Psychological aspects of managerial decision making //Молодой ученый. – 2020. – №. 44. – С. 45-48.
23. Назаров А. С. THE PSYCHOLOGY OF DECISION-MAKING STRATEGIES //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2021. – №. 1-7. – С. 79-82.
24. Назаров А. С. и др. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ И РЕАЛИЗАЦИИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2021. – №. 2-9. – С. 31-35.

25. Назаров А. С. Принятие управленческих решений как основная функция современного менеджера //Вопросы экономики и управления. – 2020. – №. 2. – С. 1-5.
26. Назаров А. С., Митина О. В. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ //Наука и мир. – 2020. – №. 12-1. – С. 73-75.
27. Назаров А. С., Худайбергенова З. Socio-psychological features of management decision-making //Молодой ученый. – 2020. – №. 50. – С. 430-432.
28. Расулов А. И. Психодиагностический тест как метод изучения личности //Сфера знаний: процессы развития современной научной мысли. – 2018. – С. 95-100.
29. Расулов А. И. Талабалар тадқиқотчилиқ қобилияти мезонлари ва диагностикаси //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. NUU Conference 1. – С. 369-374.
30. Расулов А. И. Ўқитувчи шахсини психологик таъхис этиш //Современное образование (Узбекистан). – 2018. – №. 10.
31. Расулов А. И. Унификация системы обработки результатов личностных опросников //ББК 1 Р76. – 2018. – С. 126.
32. Расулов А., Ибрагимов М. Иқтидорли болалар диагностикаси: муаммо, ечим ва тавсиялар// “Психология” илмий журнали. – 2020. –№ 2. С 39-46.
33. Умаров Б. М., Назаров А. С. Низоли вазиятларда бошқарув қарорларини қабул қилишнинг таъкилий ва ижтимоий-психологик механизмлари //Молодой ученый. – 2020. – №. 7. – С. 352-353.
34. Ясюкова Л.А., Белавина О.В. Социальный интеллект детей и подростков. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2017. – 181 с.